

DOI: 10.21005/pif.2021.45.D-01

**PARKS ON NEW YORK ISLANDS – A NEW COMPONENT
IN THE URBAN SPACE AND CITYSCAPE**
**PARKI NA NOWOJORSKICH WYSPACH
– NOWE ZJAWISKA W PRZESTRZENI I KRAJOBRAZIE MIASTA**

Wiesława Gadomska

dr inż. arch.

Author's Orcid number: 0000-0002-0456-4837

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa
Katedra Architektury Krajobrazu

ABSTRACT

This article raises the issue of setting up and developing urban parks on islands which are situated around New York's borough of Manhattan. Among the principal consequences are an improved balance of developed green spaces in the city and the emergence of attractive public places with a variety of functions and high-quality design solutions. As for the urban landscape, interesting relations are created with respect to views of the unique silhouette of the city, and in particular of Manhattan.

Key words: landscape, city, island, urban park, culture of density, cultural conditions, environmental conditions.

STRESZCZENIE

Artykuł prezentuje zjawisko powstawania i rozwoju nowych parków miejskich zlokalizowanych na wyspach położonych satelitarnie w stosunku do nowojorskiego Manhattanu. Konsekwencje zjawiska w podstawowym wymiarze dotyczą poprawy bilansu terenów urządzonej zieleni w mieście oraz rozwoju atrakcyjnej przestrzeni publicznej o zróżnicowanym programie użytkowym i wysokim poziomie rozwiązań projektowych. W wymiarze krajobrazowym dochodzi natomiast do zbudowania interesujących relacji widokowych w zakresie odbioru unikatowej sylwetki miasta, w szczególności panoramy Manhattanu

Słowa kluczowe: krajobraz, miasto, wyspa, park miejski, kultura zagęszczenia, uwarunkowania kulturowe, uwarunkowania środowiskowe.

1. INTRODUCTION

Since the early 21st century, we have been witnessing a rapid development of green spaces in New York, coinciding with a search for new forms and content of greenery in a city (Gadomska W., 2009). This process, which was initiated after the deep deterioration of urban parks in the mid-20th century, has its own, readable dynamics. The crisis that struck urban parks at that time resonated with critical remarks on the fundamental role of green areas in a city (Jacobs J., 2014, p.105). The appreciation of a park as a significant component of an urban structure, a view that began to gain momentum in the last years of the 20th century, justifies our perception of the development of parks in New York as a specific event, characteristic for this metropolis.

Nowadays, an urban park is perceived as an area that needs to satisfy particular functional and aesthetic requirements, implicating that it forms a specific 'base for the quality of life' (Kosiński W., 2012b). The contemporary role of parks encompasses also a series of interdisciplinary subject areas pertaining to the sustainable development of a city (Mazga-Górecka M., 2016). In an approach surpassing the delineated borders of a park, particular attention is paid to scenic relations readable in the cityscape of New York, which allow park visitors to perceive and appreciate the city's cultural resources, including the distinguishing, dominant spatial structures, panoramas and silhouettes.

A New York park in its classic form is a readable landscape interior situated within a regular grid of avenues and streets (Ballon H., 2012). The principle of a New York park having a regular plan is exemplified by the layout of Central Park, but also of other numerous parks in the southern, central and northern parts of Manhattan. The range of perception of the urban landscape around a park in all these cases is restricted to densely built blocks of streets¹, typical of Manhattan, which flank the park. Parks which allow visitors to gain a broader range of perception, making it possible to admire characteristic and spatially diverse fragments of the city, appeared in New York at the turn of the 20th and 21st century. The extremely dense urban tissue of this city encouraged urban planners to look for new green areas in unusual locations (Gadomska W., 2018). A new model of parks situated on river embankments and incorporating artefacts of former piers and riverside infrastructure (Gadomska W., 2010, Reut J., 2015b) has enabled the user to look at the cityscape from new scenic points, which ensure a wide range of perception and a convenient visual foreground. A different perspective to appreciate the urban landscape is offered by the latest parks situated in the city but developed above the ground. New scenic points, axes and corridors, for example, are now available in the High Line, an elevated park built on a disused viaduct section of a railroad above 10th Avenue (La Farge A. 2012, Gadomska W., 2014). There are other numerous examples of gardens and parks, including pocket parks or green spots located on roofs of New York buildings. This tendency to create new green areas inclusive of the surrounding cityscape context governs the latest designs of parks on New York islands.

The research reported in this paper employed a composite method of a comparative analysis and several case studies. It was based on *in situ* investigations.

2. NEW YORK – A CITY ON ISLANDS

The origin and growth of New York City (Hill J., 2011) are rooted historically into the island of Manhattan, where white man's settlements sprung in the mid-17th century. The contemporary administrative limits of the city comprise five boroughs, such as Manhattan, Bronx, Brooklyn, Queens and Staten Island. Of these, only Bronx lies on the continent, while the remaining boroughs are situated on islands: Manhattan, Staten Island and Long Island. Apart from these main islands, there are dozens of other, smaller islands situated within the city's borders, and characterised by different degrees of development.

During the growth of New York, the benefits of the islands being situated adjacent to Manhattan were skilfully taken advantage of. Because of their strategic location, the islands close to the

---

¹ The term 'a block' stands for a densely built area in a city set out by a grid of perpendicular streets and avenues.

southern end of Manhattan, in what today is known as New York Bay, served military and defensive roles from the 18th century to nearly our time. In the 19th century, some services which would be noxious to New York were transferred to islands located on the East River – by being naturally isolated from the intensively urbanised area of the city, they were predisposed to contain such facilities as a hospital for infectious diseases, mental asylum, jailhouse, burial places for bodies of unknown and unclaimed persons (McKee B., 2015). A look at functions of urban islands from the perspective of the 20th century urban design enables us to perceive them as attractive areas, able to perform basic urban functions – housing, recreation and relaxation, sports, etc. A symptomatic example of the search for new functions for New York islands is the opening of a museum called the Ellis Island Museum of Immigration in 1990, when the whole island was submitted to the care of the National Park Service. Together with the adjacent Liberty Island, these two islands are an example of creating a new public space with outstanding cultural quality (Kosiński W., 2012a), while simultaneously ensuring perfect spots for exposing the cityscape of New York, where visitors can observe the iconic south-western silhouette of Manhattan. Some of the new parks in New York City, recently designed and gradually developed, are located on islands that surround Manhattan. This has clearly encouraged the park designers to include interesting viewing relations with that island, as dictated by natural and cultural circumstances (fig. 1).

Fig. 1. Location of the parks on islands. Source: own study
Ryc. 1. Lokalizacja parków na wyspach. Źródło: opracowanie własne

MANHATTAN AND THE SURROUNDING ISLANDS

3. PARKS ON ISLANDS – A NEW CONCEPT IN URBAN SPACE

3.1. Governors Island

Governors Island is an island situated on the waters of New York Bay, at a distance of less than a kilometre from the southern banks of Manhattan. It covers an area of nearly 70 ha, much of which was gained owing to the engineering works conducted in the early 20th century. The island is connected with Manhattan via a regularly operated ferry line, and after a lengthy period of restricted entry it became accessible to mass visitors in the early 21st century. Considering the urban landscape, Governors Island is an ideal scenic site, which allows visitors to appreciate New York in its entire urban and architectural scale, and in a broader landscape context (fig. 2.).

Fig. 2. View of the southern skyline of Manhattan. Source: photo by the author

Ryc. 2. Widok na południową sylwetę Manhattanu. Źródło: fot. autora

As early as the 17th century, the island was inhabited by the first European settlers and became a safe haven for British Royal Governors to reside in. For two hundred years after the USA became an independent state, the island served as a strategic point of defence, being a closed zone by the power of a cession agreement concluded between the State of New York and the federal government. Defensive and defence-relative functions were finally relinquished in 1996 (Gadomska W., 2017), not without leaving some readable historical and contemporary traces.² This attractive space, located in the proximity of Manhattan and Brooklyn, has evoked numerous questions regarding its future development. Results of an open competition for concepts, announced in 1996 and called 'Public Property', led to a conclusion that the island had a potentially great capacity for hosting active leisure time activities, cultural events and fine arts. In 2003, the federal government

² This principal military role of the island was abandoned in 1966, but a base of the US Coast Guard continued to function until 1996.

transferred over 60 hectares of the island's territory to the State of New York³ on condition that this land would be developed to serve public purposes, excluding the possibility of locating any permanent residential buildings there.

Eventually, the question how Governors Island was to be developed was resolved in a closed designs competition, held in 2006 by the Trust for Governors Island. The winning concept, authored by the company West 8 Urban Design & Landscape, was selected in 2007, and the master development plan subsequently arising from this idea laid foundations for creating a new urban space.⁴ The implemented project covered over half of the island's total area. The historic, northern part was adapted to new functions, strictly connected with the new, public character of the place. The central and southern parts, now free from the 20th century office buildings and military barracks, was dedicated to develop a modern recreational space with a park. Regarding the landscape layer, the principal change was to develop a closed loop for cyclists and pedestrians, running along the island's shores. The loop creates a continuous series of views, where the urban landscape can be admired in certain characteristic sequences and spatial distinguishing elements. Meanwhile, the aspect of creating new scenic relations was considered in an interdisciplinary manner, including the key eco-physiographic components of the area. In both of the above aspects, a crucial decision was to carry out reconfiguration of the island's topography over much of its territory. The ground level was raised considerably, which protected the planned park from being periodically flooded by water from New York Bay, but which also created convenient conditions for viewing the city's cultural landscape around the island. The dominant point in the island's landscape – a group of four artificial hills – apart from protecting the leeward part of Governors Island from strong winds – added a special scenic point to the public space, with views of all five boroughs: Manhattan, Staten Island, Brooklyn, Queens and Bronx.⁵

By representing a holistic attitude to issues of shaping the contemporary urban space, the plan of a new park and public space on the former 'governor's island', executed in two steps, helped to achieve great appreciation of the cityscape's potential. The synthetic approach to cultural and eco-physiographic issues enabled the designers to create attractive elements of passive and active exposition to the city's landscape on the island. By opening new, previously unexplored directions and sequences of views, the city's integrity has become easier to observe, while its visual specificity and identity are more readily appreciated.

3.2. Roosevelt Island

Roosevelt Island⁶ lies on the East River, about 200 m off the eastern shores of Manhattan. The island covers nearly 60 ha, and its distinguishing, elongated shape stretches along the river's current, reaching the length of over 3 km and a width exceeded 200 m at places. Roosevelt Island is communicated with Manhattan by an aerial tramway. The only bridge connecting the island with the city runs from Queens, and it is now a sole vehicular connection. The daily mass transport to and from the island is secured by a subway line. The location of the island enables us to uncover the diversity of New York's cultural composition – a view to the west shows the characteristic silhouette of intensively developed central Manhattan, while a view to the east brings to our attention the extensive development of the Borough of Queens, including some visible architectural signs of its gentrification.

The island was bought by New York City in 1828.⁷ Until 1930s, it had functioned as an urban depot for unavoidable albeit noxious amenities: a penitentiary, an asylum for mentally ill patients, a hospi-

³ Two years earlier nearly 9 ha of land in the northern part of the island where some historical buildings stand (Fort Jay, Castle Williams) were ceded to the federal administration represented by the National Park Service.

⁴ Governors Island Park and Public Space Master Plan also received an honorary award called The 2012 ASLA AWARDS Analysis and Planning.

⁵ This is the only publically available point in the city's topography with views of all the boroughs which constitute the City of New York.

⁶ Since the Danish rule the island was called Varkins Island, renamed in the 17th c. to Blackwell's Island, and then to Welfare Island (1921-1973).

⁷ The former owners, the Blackwell family, used the island for farming.

tal for treatment of infectious diseases.⁸ The island's landscape in the early 21st century has been dominated by two key, large-scale developments: a compound of buildings providing hospital care and rehabilitation (the Goldwater Memorial Hospital⁹) in the southern end of the island, and a large autonomous complex of residential buildings, developed by a New York State developer agency in the island's northern part (Koolhaas R., 2013, p. 343).

Some spectacular developments which take advantage of the island's landscape potential by demonstrably referring to its cultural context are contemporary additions. In 2012, an extraordinary memorial space, called Four Freedoms Park, was opened to the public, while in 2017 the first stage of construction a campus for a New York branch of Cornell University was finalised, including some vast, open green areas. The Four Freedoms Park¹⁰ is a monumental landscape project, dedicated to the memory of Franklin Delano Roosevelt. The park, which covers over 1.5 ha, lies in the southern end of the island. It was developed according to the plan created in 1973 by an outstanding architect, Louis I. Kahn.¹¹ The space created there, beside the strong historical and humanistic message it transmits, is an exceptional example of how the surrounding landscape can be explored. The plan's concept rests on the geometry of an isosceles trapezoid, which creates the final closure of the island in its southern end.¹² With respect to the landscape, the lateral sides of the trapezoid create two viewing series directed towards the iconic silhouette of central Manhattan's embankment and the western bank of Queens, with cultural artefacts of its historical past (for example the original logo of Coca-Cola). The climax of the plan consists of a special scenic point, framing a view of the Hudson River with an extraordinary cityscape of Manhattan in the foreground (fig. 3). The symbolic, central point of the park, which delineates an axis of historical narration, is denoted with a sculpted portrait of President Franklin D. Roosevelt.¹³ Special conditions for the perception of the surrounding landscape are offered by the designed configuration of the land relief. The area of the park is clearly shaped, sloping steadily towards its southern end. Thus, when moving forward an observer changes the elevation synergistically with the centrally convergent, trapezoidal geometry of the whole setting, which creates carefully directed, unique conditions for the perception of the landscape surroundings.

A direct reference to the unique landscape context of the island has laid the foundation for the spatial composition of a new campus of Cornell University.¹⁴ This development project, which is intended to shape the contemporary image of New York as a place encouraging the growth of latest technologies, has been inscribed in the urban background of the heart of NYC. Relative to the island's total area, this is quite a large project – at present the campus covers 5 ha and may be expanded in the nearest future. The master plan predicts three stages of the development, which will eventually comprise over 18 ha of land. The complex of buildings designed in an eco-friendly fashion with energy-saving architectural solutions is accompanied by a vast, open, freely landscaped area. The land relief consists of several rolling hills, ensuring a wide viewing range in all directions, which enables the observed to gain an excellent perception of the unique urban landscape of New York City (fig. 4.). The open green areas together with the university buildings they surround compose a consistent, compact structure, easily readable in the island's topography. To the north, the campus borders with Southpoint Park¹⁵, which is a nearly 3-hectare large park open to the public in

⁸ The Infectious Diseases Hospital was built in 1854, according to the design by an architect James Renwick, Jr. The building has been added to the National Register of Historic Places.

⁹ Opened in 1939 as the Welfare Island Hospital, it continued this role until 2013.

¹⁰ The name of the park refers to four fundamental values: freedom of speech, freedom of worship, freedom from want and freedom from fear.

¹¹ In 1992, *New York Times* admitted that this was the greatest abandoned project in New York – this claim arose in the connection with the retrospective exhibition of Kahn's works held in the Museum of Modern Art.

¹² The southern end of the island was gradually enlarged by placing fill on submerged land; this process continued from the 1950s until 1980s.

¹³ The bronze cast 180 cm high was made in the semblance of the original sculpture created by Jo Davidson in 1933.

¹⁴ The master plan of the campus was developed by SOM (Skidmore Owings & Merrill), and the open spaces have been created by James Corner Field Operations.

¹⁵ The park was opened in August 2011, and it had been developed in collaboration of the Trust for Public Land and the Roosevelt Island Operating Corporation – the master plan had been designed by Charles McKinney and Mark K. Morrison, and the landscape design had been authored by Wallace Roberts & Todd.

2011 (Lynn R., Morrone F. 2013, p. 142-143). To the south, it is adjacent to the Four Freedoms Park. Thus, this set of three formally diverse landscape spaces compose a sequence of viewing pathways, axes and scenic points, with overlapping ranges of perception of the surrounding cityscape.

Fig. 3. The view towards Manhattan with an iconic United Nations' building. Source: photo by the author
Ryc. 3. Widok w kierunku Manhattanu z sylwetą charakterystycznego budynku Organizacji Narodów Zjednoczonych.
Źródło: fot. Autora

Fig. 4. Viewing area - configuration of the gentle hills. Source: photo by the author
Ryc. 4. Przestrzeń widokowa - konfiguracja łagodnych wzniesień. Źródło: fot. Autora

3.3. Randalls Island

Randalls Island¹⁶ is an island covering over 200 ha, situated between the rivers Harlem and East River, distant from 100 to 500 meters from the eastern shores of Manhattan (Homerberger E. 2016, p. 68-69). More than 50% of its area is comprised of specially designed and subsequently developed parks, sports grounds and leisure areas. The island has many transportation links with the city – in fact, it is a key hub of the New York City vehicular transportation network connecting Manhattan, Bronx and Queens. With regard to the development of its recreational role, the significant routes consist of footpaths and bicycle lanes (Reut J. 2015a), which adapt the existing elements of infrastructure (a footbridge) as well as the ones constructed under the framework of the latest urban projects.¹⁷

The silhouette of Upper Manhattan seen from the island lacks the characteristic, dominant high-rise structures or other spectacular monuments of architecture. However, its landscape-related value consists in ordering the city space according to the consistently implemented urbanistic plan, despite the lower intensity of its development and the mediocre architecture, characteristic for the buildings found in Harlem (Hill J., 2011, p. 151).

The island became the city's property in 1835, and initially it served as a burial site for homeless and unidentified persons. In later years, some noxious urban services were located on this island: a New York State mental asylum, a wastewater treatment plant, a mass transportation terminal, or a training centre for Firefighter department. The island's recreational potential was discovered in the first half of the 20th century, but despite financial and organisational efforts, it was not put to permanent use (Ballon H., Jackson K., 2008 p. 200-203). The island's landscape comprises such landmarks as the tall stone arcaded pillars of the aerial railway built in 1917, the reinforced concrete viaduct of Triborough Bridge constructed in 1936 and a large complex of buildings, dominating due to its scale, housing the Manhattan Psychiatric Center. At the end of the 20th century, Randall Island was an example of uniquely chaotic and degraded urban space, quite typical of New York City in the last decades of that century. The process of deep transformation of the island began in the 1990s. The project was carried out as a public-private partnership¹⁸ with the support of private capital. The undertaken project of the re-development of Randalls Island¹⁹ contains readable references to the landscape context of that site – its local conditions and the surrounding urban background (Margolies J., 2017). The local landscape features comprise: existing dominant scale buildings, transportation infrastructure including hubs, and vast areas of the technical infrastructure of New York City, such as an active wastewater treatment plant. The landscape background of the island consists of the panorama of the three boroughs around it, i.e. Manhattan, Queens and Bronx. Manhattan's skyline has been used as a kind of counterpoint to the disharmonious landscape of the island's interior, thus turning into a convincing scenic alternative to the landscape of Randalls Island. The chosen design solutions implicate the observer's viewing perception – footpaths and cycle lanes as well as picnic grounds established along the island's embankments create passages and points that provide views of the landscape but are separated from the island's interior by belts of greenery. It was the designers' conscious decision to set the footpaths on low land elevations, so as to restrain the depth of insight in inward directions. In consequence, they created numerous vistas towards the rivers flowing along the island and towards the frames of New York City's skyline creating the island's backdrop (fig. 5). A similar principle of selecting framing of

¹⁶ The final shape and size of the island were created by the convergence of three smaller islands: Wards Island, Randall Island and Sunken Meadow Island, as the narrow straits between them were filled with rubble delivered by construction developers in the mid-20th century; the original shape can be seen on the topographic map of Manhattan dating back to 1811.

¹⁷ In 2015, the island was connected with Bronx by a foot and cycle link.

¹⁸ The city's partner was the Randall's Island Sport, established in 1992, now known as the Randall's Island Park Alliance (RIPA).

¹⁹ The project's long-term management was in the hands of a landscape architect, Rick Parisi MPFP; in addition, at different stages of the project's execution many local landscaping and architectural companies were involved, e.g. Mathews Nielsen, Starr Whitehouse, Quennell Rothschild & Partners, Gwathmey Siegel & Associates.

views was employed while designing new architectural objects: a new stadium²⁰, an amphitheatre, and elements of street architecture. The stadium, situated in the western part of the island, has its longitudinal axis orientated parallel to the current of the Harlem River and the main direction of the avenues which create Manhattan's characteristic street plan. The uniqueness of the design is that the multi-storey stands sheltered by a roof were built only in the eastern part of the stadium, thus opening interesting viewing vistas towards Manhattan's skyline, while keeping the somewhat chaotic landscape of the western part of the island behind the spectators' backs (McKee B., 2012).

Fig. 5. Cropped views of the skyline of New York (source: photo by the author)

Ryc. 5. Kadrowane widoki sylwety Nowego Jorku (źródło: fot. autora)

4. SUMMARY

The islands located within the city's limits historically served specific functions, which by preference or even by necessity required physical, geographical isolation. In the three cases examined here, that is the islands situated in the nearest proximity of Manhattan, such originally assigned functions have been either abandoned or modified, releasing attractive land parcels for re-development²¹. The allocation of land plots, otherwise valuable for investment, for public purposes such as open recreational grounds or parks is a manifestation of the spatial policy that has been consistently implemented by New York City in order to improve the balance and quality of landscaped green areas in the city. Beside the high functional and aesthetic quality of the implemented projects, attention is drawn to the landscape-related context of these undertakings. As well as referring to the

²⁰ The intentionality of the open and closed viewing directions is particularly evident in the case of the new stadium, which replaced the preceding one, which presented traditional architectural solutions. The old stadium was built in the 1930s, and its poor state of repair meant that any refurbishment would not be sound economically.

²¹ One such function was a penitentiary one – the diminishing role of imprisonment as a form of penalty is confirmed by the fact that 13 state prisons were closed between 2011 and 2015, and subsequently assigned new, municipal functions.

local landscape conditions, the designs go beyond the local context by building a structure of valuable views capturing the entire city's landscape. As a result, the projects ensure the visual integrity of New York and allow the observer to appreciate the city's unique cultural resources, comprising characteristic silhouettes, panoramas and high-rise constructions.

PARKI NA NOWOJORSKICH WYSPACH – NOWE ZJAWISKA W PRZESTRZENI I KRAJOBRAZIE MIASTA

1. WSTĘP

Dwie pierwsze dekady bieżącego wieku to okres intensywnego rozwój terenów zieleni Nowego Jorku i poszukiwania nowych form i treści ich funkcjonowania (Gadomska W., 2009) Zjawisko to ma czytelną dynamikę i następuje w przestrzeni miasta w następstwie głębokiej zapaści, jaka towarzyszyła kondycji parków miejskich w połowie XX wieku. Kryzysowi parków rezonowały wówczas krytyczne uwagi dotyczące fundamentalnej roli terenów zieleni w mieście (Jacobs J., 2014, s. 105). Rozpoczęte u schyłku XX wieku dynamiczne zjawisko aprecjacji parku jako istotnego komponentu struktury urbanistycznej miasta pozwala postrzegać je w kategoriach swoistego fenomenu charakterystycznego dla nowojorskiej metropolii.

W dzisiejszym odbiorze park miejski to obszar podlegający szczególnym wymaganiom funkcjonalnym i estetycznym implikującym swoistą „kanwę jakości życia” (Kosiński W. 2012b). Współczesna rola parków obejmuje ponadto szereg interdyscyplinarnych obszarów tematycznych dotyczących zrównoważonego rozwoju miasta (Mazga-Górecka M. 2016). W ujęciu wykraczającym poza delimitacyjne granice parku szczególnie interesujące wydają się relacje widokowe czytelne w skali krajobrazowej miasta, pozwalające dostrzec i docenić jego zasób kulturowy – w tym charakterystyczne dominanty przestrzenne, panoramy i sylwety.

Nowojorski park w klasycznym wydaniu stanowi czytelne wnętrze krajobrazowe wyznaczone przez regularną siatkę alei i ulic (Ballon H. 2012). Zasada regularnego planu czytelna jest w kompozycji Central Parku oraz licznych parkach południowego, środkowego i północnego Manhattanu. Zakres percepcji otaczającego krajobrazu miejskiego w powyższych przypadkach ogranicza się do zwartych pierzei, charakterystycznej dla Manhattanu blokowej zabudowy²² otaczającej obszar parku. Parki umożliwiające szerszy zakres widokowy pozwalający na odbiór charakterystycznych, zróżnicowanych przestrzennie fragmentów miasta pojawiły się w jego obszarze na przełomie XX i XXI wieku. Ekstremalne zagęszczeni tkanki miejskiej skłoniło wówczas do poszukiwań nowych terenów zieleni w nietypowych lokalizacjach (Gadomska W. 2018). Nowy model parków nadrzecznych inkorporujący artefakty dawnych pirsów i infrastruktury nabrzeżnej (Gadomska W. 2010, Reut J., 2015b) umożliwił odbiór krajobrazowy z perspektywy nowych punktów widokowych, zapewniających szeroki kąt postrzegania i dogodne przedpole widokowe. Odmianą perspektywę odbioru urbanistycznego krajobrazu umożliwiły natomiast najnowsze śródmiejskie parki realizowane powyżej podstawowej powierzchni terenu. Nowe punkty, osie i ciągi widokowe zapewnia liniowy park High Line wykorzystujący dawne napowietrzne torowisko kolejowe, przebiegające powyżej 10 Alei (La Farge A. 2012, Gadomska W. 2014) oraz liczne ogrody i parki, w tym również kieszonkowe oraz lokalizowane na dachach nowojorskich budynków. W obserwowaną tendencję włączania krajobrazowego kontekstu w przestrzeń nowopowstałych terenów zielonych wpisują się najnowsze realizacje parków na nowojorskich wyspach.

W badaniach wykorzystano metodę analizy porównawczej i analizy poszczególnych przypadków. Opracowanie zostało oparte na badaniach in situ.

²²Pojęcie „block” rozumiane jako szczelnie wypełniony kwartał zabudowy miejskiej, wyznaczonej siatką ulic i alei.

2. NOWY JORK – MIASTO NA WYSPACH

Powstanie i rozwój Nowego Jorku (Hill J. 2011) związane są historycznie z wyspą Manhattan, gdzie od połowy XVII wieku rozpoczęło się osadnictwo białego człowieka. Współczesne granice administracyjne miasta obejmują pięć podstawowych dzielnic – poza Manhattanem są to: Bronx, Brooklyn, Queens oraz Staten Island. Spośród wymienionych dzielnic jedynie Bronx położony jest na stałym lądzie – pozostały obszar metropolii zlokalizowany jest na wyspach: Staten Island i Long Island. Poza głównymi wyspami w granicach miasta znajduje się kilkadziesiąt wysp o mniejszej powierzchni i różnym stopniu zagospodarowania.

W procesie rozwoju Nowego Jorku umiejętnie wykorzystano walory lokalizacyjne wysp położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Manhattanu. Wyspy położone blisko jego południowych krańców, na wodach dzisiejszej Zatoki Nowojorskiej z racji strategicznego położenia pełniły funkcje militarne i obronne od wieku XVIII do niemalże czasów współczesnych. W wieku XIX na wyspach rzeki East River lokalizowano funkcje uciążliwe dla miasta - naturalne warunki odizolowania od intensywnie zurbanizowanego obszaru miejskiego predysponowały do lokowania na ich terenie: szpitali zakaźnych i psychiatrycznych, więzień czy miejsc pochówków osób pozbawionych tożsamości (McKee B. 2015). Spojrzenie na fenomen wyspy z perspektywy XX-wiecznej urbanistyki pozwolił dostrzec w nich obszary atrakcyjne dla podstawowych funkcji miejskich – mieszkalnictwa, rekreacji i wypoczynku, sportu. Symptomatycznym przykładem poszukiwania nowej formuły funkcjonowania nowojorskich wysp było otwarcie w 1990 roku Ellis Island Museum of Immigration i objęcie terenu wyspy kuratelą National Park Service. Wraz z przyległą Liberty Island wyspy te stanowią przykład wykreowania nowej przestrzeni publicznej o wysokich walorach kulturowych (Kosiński W. 2012a), stanowiąc jednocześnie doskonały punkt ekspozycji krajobrazowej umożliwiający odbiór ikonicznej, południowo-zachodniej sylwety Manhattanu. Ostatnio realizowane i etapowo tworzone tereny parkowe Nowego Jorku lokalizowane są między innymi na wyspach satelitarne położonych w stosunku do nowojorskiego Manhattanu. Dało to czytelny asumpt do uwzględnienia w ich projektach interesujących relacji widokowych wynikających z naturalnych i kulturowych uwarunkowań (ryc. 1).

3. PARKI NA WYSPACH – NOWE ZJAWISKA W PRZESTRZENI MIEJSKIEJ

3.1. Governors Island

Governors Island jest wyspą położoną na wodach Zatoki Nowojorskiej w odległości niespełna kilometra od południowego brzegu Manhattanu. Jej obecny obszar wynosi blisko 70 ha i jest wynikiem znacznego powiększenia naturalnego terenu w wyniku prac inżynierskich prowadzonych na początku XX wieku. Wyspa jest skomunikowana z Manhattanem przez regularne połączenie promowe, a jej otwarcie na masowy dostęp, po długim okresie restrykcyjnym nastąpiło na początku XXI wieku. W kontekście krajobrazowym Governors Island stanowi doskonały punkt widokowy pozwalający na percepcję Nowego Jorku w jego urbanistycznej i architektonicznej skali oraz szerszym kontekście krajobrazowym (ryc.2).

Od XVII wieku wyspa stała się terenem osadnictwa pierwszych europejskich kolonizatorów i bezpiecznym miejscem rezydowania brytyjskich namiestników królewskich. W strukturze państwowości amerykańskiej przez dwa następne stulecia jej teren stanowił strategiczny punkt obronny tworząc strefę zamkniętą w ramach cesji jaką w 1800 roku Stan Nowy Jork dokonał na rzecz rządu federalnego. Funkcje defensywne i pokrewne definitywnie wygasły w 1996 roku (Gadomska W., 2017), pozostawiając czytelne, historyczne i współczesne ślady w krajobrazie wyspy²³. Zlokalizowana w bliskim sąsiedztwie Manhattanu i Brooklynu atrakcyjna przestrzeń stawiała otwarte pytania dotyczące jej przyszłego zagospodarowania. Wyniki otwartego, ideowego konkursu ogłoszonego w 1996 roku pod hasłem „Publiczna Własność” wykazywały dużą chłonność i potencjał miejsca w zakresie aktywnej rekreacji, kultury i sztuki. W roku 2003 rząd federalny przekazał ponad 60

²³ Zasadnicze, militarne przeznaczenie wyspy ustalo w 1966 roku natomiast baza Straży Wybrzeża Stanów Zjednoczonych funkcjonowała do 1996 roku.

hektarów terenu wyspy na rzecz Stanu Nowy Jork²⁴ z warunkiem zagospodarowania jej na cele pożytku publicznego, wykluczając jednocześnie lokalizację stałych funkcji mieszkaniowych.

O ostatecznym sposobie zagospodarowania Governors Island zdecydowały wyniki zamkniętego konkursu projektowego zorganizowanego w 2006 roku przez The Trust for Governors Island. Zwycięski projekt, autorstwa West 8 Urban Design & Landscape wyłoniono w 2007 roku, opracowany na jego kanwie *master plan* stał się podstawą etapowego tworzenia nowej przestrzeni miejskiej²⁵. Realizowany projekt swoim zakresem obejmował ponad połowę całkowitej powierzchni wyspy. Historyczna, północna część została adaptowana do nowych funkcji ściśle związanych z nowym, publicznym charakterem miejsca. Część środkową i południową, uwolnioną z XX wiecznej koszarowo-administracyjnej zabudowy przeznaczono na współczesny teren rekreacyjno-parkowy. W warstwie krajobrazowej podstawowym działaniem było konsekwentne zamknięcie pieszo-rowerowej pętli poprowadzonej wzdłuż brzegów wyspy. Tworzy ona zamknięty ciąg widokowy zapewniający odbiór otaczającego krajobrazu miejskiego w jego charakterystycznych sekwencjach i wyróżnikach przestrzennych. Równocześnie aspekt kreowania nowych relacji widokowych został potraktowany interdyscyplinarnie z kluczowymi zagadnieniami ekofizjograficznymi terenu. Istotną dla obydwu zagadnień była decyzja rekonfiguracji topografii wyspy na znacznym jej obszarze. Czytelne podniesienie rzędnych terenowych zapewniło ochronę projektowanego parku przed okresowym zalewaniem wodami Zatoki Nowojorskiej, stworzyło również dogodne warunki percepcji otaczającego kulturowego krajobrazu miasta. Punkt dominujący w krajobrazie wyspy – zespół czterech sztucznie usypanych wzgórz, poza ochroną zawietrznej części Governors Island przed silnymi wiatrami, wprowadził w publiczną przestrzeń miejską szczególnie punkt widokowy zapewniający wgląd w kierunku wszystkich pięciu głównych dzielnic Nowego Jorku: Manhattanu, Staten Island, Brooklynu, Queensu i Bronxu²⁶.

Zrealizowany dwuetapowo projekt parku i przestrzeni publicznej na dawnej „wyspie gubernatora” w holistycznym podejściu do problematyki kształtowania współczesnej przestrzeni miejskiej, dokonał silnej aprecjacji potencjału krajobrazowego miejsca. W wyniku syntetycznego ujęcia zagadnień kulturowych i ekofizjograficznych, w przestrzeni wyspy pojawiły się atrakcyjne elementy w zakresie biernej i czynnej ekspozycji krajobrazowej miasta. Otwarcie nowych, dotychczas nieeksplorowanych kierunków i sekwencji widokowych pozwalają odczytać integralność przestrzenną miasta oraz docenić jego wizualną specyfikę i tożsamość.

3.2. Roosevelt Island

Roosevelt Island²⁷ jest wyspą leżącą na rzece East River w odległości 200 metrów od wschodniego brzegu Manhattanu. Powierzchnia wyspy wynosi blisko 60 hektarów, a jej charakterystyczny podłużny kształt zorientowany równolegle do nurtu rzeki osiąga długość ponad 3 kilometrów i szerokość przekraczającą 200 metrów. Obszar Roosevelt Island jest skomunikowany z Manhattanem napowietrzną kolejką linową. Jedyne most łączący wyspę z obszarem miasta prowadzi z dzielnicy Queens, jest to obecnie jedyne połączenie kołowe. Codzienną, masową obsługę komunikacyjną zapewnia linia metra. Lokalizacja wyspy pozwala odczytać zróżnicowaną treść kodu krajobrazowego miast – widok w kierunku zachodnim eksponuje charakterystyczną sylwetę intensywnie zabudowanego środkowego Manhattanu, widok w kierunku wschodnim przedstawia ekstensywną zabudowę dzielnicy Queens z czytelnymi, architektonicznymi akcentami jej gentryfikacji.

Wyspa została zakupiona przez miasto Nowy Jork w 1828 roku²⁸. Do lat 30. XX wieku funkcjonowała jako zaplecze miejskie dla niezbędnych, uciążliwych funkcji: zakładu karnego, zamkniętego

²⁴ Dwa lata wcześniej blisko 9 ha północnej części wyspy zagospodarowane obiektami zabytkowymi (Fort Jay oraz Castle Williams) przeszły pod federalną administrację National Park Serwis.

²⁵ Governors Island Park and Public Space Master Plan uzyskał ponadto honorową nagrodę The 2012 ASLA AWARDS Analysis and Planning.

²⁶ Jest to jedyny, publicznie dostępny punkt w topografii miasta z widokiem na wszystkie dzielnice tworzące nowojorski zespół miejski.

²⁷ Wyspa za czasów duńskich osadników zwana była Varkins Island, przemianowana w XVII wieku na Blackwell's Island, następnie Welfare Island (1921-1973).

²⁸ Poprzedni właściciele – rodzina Blackwell trudnili się na wyspie farmerstwem.

zakładu psychiatrycznego, szpitala zakaźnego²⁹. Krajobraz wyspy do początku XXI wieku zdeterminowały dwie kluczowe inwestycje o znacznej skali: kompleks budynków szpitalno-rehabilitacyjnych Goldwater Memorial Hospital³⁰ zlokalizowany w południowej części wyspy oraz duży zespół autonomicznej zabudowy mieszkaniowej zrealizowany przez nowojorską stanową agencję deweloperską w jej północnej części (Koolhaas R. 2013, s. 343).

Spektakularne inwestycje bezpośrednio wykorzystujące potencjał krajobrazowy wyspy i czytelnie nawiązujące do jej krajobrazowego kontekstu powstały współcześnie. W 2012 roku na południowym krańcu wyspy otwarta została niezwykła przestrzeń kommemoratywna Four Freedoms Park, natomiast w roku 2017 ukończono pierwszą fazę budowy kampusu nowojorskiej placówki Cornell University wraz z rozległymi, otwartymi terenami zielonymi. Four Freedoms Park³¹ stanowi monumentalne założenie krajobrazowe poświęcone pamięci Franklina Delano Roosevelta. Park o powierzchni przekraczającej 1,5 hektara powstał w południowym krańcu wyspy według projektu stworzonego w 1973 roku przez wybitnego architekta Louisa I. Kahna³². Zrealizowana przestrzeń, poza silnym przesłaniem historyczno-humanistycznym w spektakularny sposób eksploruje kontekst krajobrazowy lokalizacji. Kompozycja założenia opiera się na geometrii równoramiennego trapezu tworzącego finalne domknięcie wyspy od strony południowej³³. W ujęciu krajobrazowym ramiona trapezu tworzą dwa symetryczne ciągi widokowe ukierunkowane na ikoniczną sylwetę wschodniego wybrzeża środkowego Manhattanu oraz zachodnie wybrzeże Queensu z kulturowymi artefaktami historycznej przeszłości (na przykład oryginalne logo *Coca-Cola*). Kulminację założenia stanowi szczególnie punkt widokowy kadrujący widok rzeki Hudson z niezwykłym, wieloplanowym tłem urbanistycznym Manhattanu (ryc. 3).

Symboliczny, centralny punkt wyznacza jednocześnie oś historycznej narracji zaakcentowany portretem rzeźbiarskim Franklina D. Roosevelta³⁴. Szczególne warunki odbioru otaczającego krajobrazu zapewnia zaprojektowana konfiguracja terenu. Teren parku ma czytelnie wykształcony, równomierny spadek nawierzchni w kierunku południowym. W konsekwencji zmiana wysokości poruszającego się obserwatora w synergii z centralnie zbieżną, trapezoidalną geometrią całości założenia, stwarza starannie wyreżyserowane, unikatowe warunki odbioru krajobrazowego otoczenia.

Bezpośrednie nawiązanie do niezwykłego kontekstu krajobrazowego wyspy stało się kanwą przestrzennej kompozycji kampusu Cornell University³⁵. Inwestycja, która ma kształtować współczesny wizerunek Nowego Jorku jako miejsca sprzyjającego rozwojowi najnowszych technologii, została wpisana w urbanistyczne tło ścisłego centrum miasta. W odniesieniu do powierzchni wyspy skala przedsięwzięcia jest znaczna - obecnie przekracza obszar 5 hektarów i w perspektywie najbliższych lat może być powiększana. *Master plan* przewiduje trzy fazy etapowania przedsięwzięcia o finalnej powierzchni zabudowy przekraczającej 18 hektarów. Zespołowi budynków, zaprojektowanych w konwencji przyjaznej środowisku, energooszczędnej architektury towarzyszy rozległa, otwarta przestrzeń o formowanej, swobodnej rzeźbie terenu. Konfiguracja terenu tworzy serię łagodnych wzgórz o rozległym, wielokierunkowym zasięgu widokowym umożliwiających doskonałą percepcję otaczającego, niezwykłego krajobrazu kulturowego miasta (ryc. 4). Otwarte, zazielenione obszary towarzyszące zabudowaniom uniwersyteckim współtworzą konsekwentną, zwartą strukturę czytelną w topografii wyspy. Od strony południowej sąsiadują z terenem Southpoint Park³⁶ –

²⁹ Szpital zakaźny zbudowano w 1854 roku - architekt James Renwick, Jr. Obiekt umieszczony został między innymi w National Register of Historic Places.

³⁰ Otwarty w 1939 jako Welfare Island Hospital, funkcjonował do 2013 roku.

³¹ Nazwa parku nawiązuje do czterech fundamentalnych wartości: wolności słowa, wolności wyznania, wolności od niedostatku oraz wolności od strachu.

³² W 1992 roku *New York Times* określił projekt najwspanialszym niezrealizowanym projektem w Nowym Jorku – przyczynek stanowiła retrospektywna wystawa twórczości Kahna zorganizowana w Museum of Modern Art.

³³ Południowy kraniec wyspy był sukcesywnie powiększany poprzez nawożenie gruntu od lat 50-tych ubiegłego wieku, proces trwał do końca lat osiemdziesiątych.

³⁴ Odlew wysokości 180 cm został wykonany w brązie na podstawie pierwotnej rzeźby Jo Dawidsona z 1933 roku.

³⁵ *Master plan* kampusu jest autorstwa SOM (Skidmore Owings & Merrill), a otwarte przestrzenie to dzieło James Corner Field Operations.

³⁶ Park został otwarty w sierpniu 2011 roku, powstał w wyniku współdziałania Trust for Public Land i Roosevelt Island Operating Corporation - *master plan*: Charles McKinney i Mark K. Morrison, architektura krajobrazu: Wallace Roberts & Todd.

blisko 3 hektarowy park otwarty w 2011 roku przylega natomiast od strony południowej do granicy Four Freedoms Park (Lynn R., Morrone F. 2013, s. 142-143). W ten sposób zespół trzech zróżnicowanych formalnie przestrzeni krajobrazowych tworzy sekwencję ciągów, osi i punktów widokowych o uzupełniających się zakresach percepcji otaczającego krajobrazu miejskiego.

3.3. Randalls Island

Randalls Island³⁷ jest wyspą o powierzchni ponad 200 hektarów położoną pomiędzy rzekami Harlem i East River w przedziale odległości od 100 do 500 metrów od wschodniego brzegu Manhattanu (Homberger E. 2016, s. 68-69). Ponad pięćdziesiąt procent jej powierzchni stanowią zaprojektowane i sukcesywnie realizowane tereny parkowe, sportowe i rekreacyjne. Wyspa jest wielokierunkowo skomunikowana z obszarem miasta – stanowi kluczowy węzeł nowojorskiej komunikacji kołowej łączącej Manhattan, Bronx i Queens. Z punktu widzenia rozwoju funkcji rekreacyjnej istotne powiązania stanowią ścieżki piesze i trasy rowerowe (Reut J. 2015a) adaptujące istniejącą infrastrukturę (kładka piesza) oraz realizowane w ramach najnowszych projektów miejskich³⁸. Sylweta górnego Manhattanu postrzegana z perspektywy wyspy pozbawiona jest charakterystycznych dominant wysokościowych czy spektakularnych obiektów architektonicznych. Jej wartość krajobrazowa polega na uporządkowaniu przestrzeni miejskiej według konsekwentnie realizowanego planu urbanistycznego, pomimo niższej intensywności zabudowy i przeciętnemu poziomowi materii architektonicznej charakterystycznej dla zabudowy Harlemu (Hill J. 2011, s. 151).

Wyspa stała się własnością miejską w 1835 roku i początkowo pełniła funkcje miejsca pochówku osób bezdomnych i niezidentyfikowanych. W następnych latach lokalizowano na niej specyficzne i uciążliwe funkcje miejskie: stanowy szpital dla osób obłąkanych, oczyszczalnię ścieków, infrastrukturę komunikacyjną, centrum treningowe Departamentu Straży Pożarnej. W pierwszej połowie ubiegłego wieku dostrzeżono potencjał rekreacyjny miejsca, który pomimo wysiłków finansowych i organizacyjnych nie został trwale wykorzystany (Ballon H., Jackson K. 2008, s. 200-203). W krajobrazie wyspy jej szczególnymi wyróżnikami stały się dominujące wysokością kamienne, arkadowe podpory napowietrznej linii kolejowej z 1917 roku, żelbetowa konstrukcja nośna wiaduktu Triborough Bridge z 1936 roku oraz dominujący skalą zespół zabudowy Manhattan Psychiatric Center. Randalls Island u schyłku ubiegłego wieku stała się swoistym fenomenem chaosu i degradacji przestrzeni miejskiej charakterystycznej dla nowojorskiej metropolii ostatnich dekad XX wieku.

Proces gruntownej transformacji wyspy rozpoczął się w latach 90. ubiegłego wieku. Przedsięwzięcie było realizowane w formule partnerstwa publiczno-prywatnego³⁹ przy wsparciu kapitału prywatnego. W realizowanym projekcie zagospodarowania Randalls Island⁴⁰ czytelne są odniesienia do kontekstu krajobrazowego miejsca - jego lokalnych uwarunkowań oraz otaczającego tła urbanistycznego (Margolies J. 2017). Lokalne uwarunkowania krajobrazowe tworzą: dawne zabudowania o dominującej skali, infrastruktura komunikacyjna o węzłowym charakterze oraz rozległe tereny zaplecza technicznego miasta, w tym czynna oczyszczalnia ścieków. Otoczenie krajobrazowe wyspy budują natomiast panoramy trzech otaczających dzielnic: Manhattanu, Queensu i Bronxu. Sylweta Manhattanu została potraktowana jako swoisty kontrapunkt dla dysharmonijnego krajobrazu wnętrza wyspy, stając się dlań przekonywującą alternatywą widokową. Przyjęte rozwiązania projektowe implikują percepcję widokową obserwatora - wytyczone w strefie brzegowej trasy pieszo-rowerowe oraz miejsca piknikowe tworzą ciągi i punkty ekspozycji krajobrazowej odseparowane widokowo od wnętrza wyspy pasmami zieleni izolacyjnej. Świadomym zabiegiem było prowadzenie ciągów pieszych na niskich rzędnych terenowych ograniczając w ten sposób głębokość wglądów

³⁷ Ostateczny kształt i wielkość wyspy są wynikiem połączenia trzech mniejszych wysp: Wards Island, Randall Island i Sunken Meadow Island, przesmyki między nimi zostały zasypane odpadami budowlanymi dostarczanymi przez prywatnych deweloperów w połowie ubiegłego wieku, pierwotny stan widoczny jest między innymi na mapie topograficznej Manhattanu z 1811 roku.

³⁸ W 2015 roku uruchomiono połączenie piesze i rowerowe łączące południowy Bronx z wyspą.

³⁹ Partnerem miasta była założona w 1992 roku fundacja Randall's Island Sport Foundation – obecnie Randall's Island Park Alliance (RIPA).

⁴⁰ Długoterminowo projektem przedsięwzięcia zarządzał architekt krajobrazu Rick Parisi MPFP; ponadto w prace projektowe na różnych etapach zaangażowanych było wiele lokalnych firm krajobrazowych i architektonicznych, między innymi: Mathews Nielsen, Starr Whitehouse, Quennell Rothschild & Partners, Gwathmey Siegel & Associates.

w kierunkach dośrodkowych. W konsekwencji wykreowano liczne otwarcia widokowe w kierunku opływających wyspę rzek oraz drugoplanowych kadrów nowojorskiej sylwetki miejskiej (ryc. 5).

Podobną zasadę selektywnego kadrowania widoków zastosowano w przypadku projektowania nowych obiektów architektonicznych: nowego stadionu⁴¹, amfiteatru oraz elementów małej architektury. Stadion zlokalizowany w zachodniej części wyspy, dłuższą osią zorientowany jest równoległe do nurtu Harlem River i głównego kierunku przebiegu alei, tworzących charakterystyczny układ przestrzenny Manhattanu. Indywidualność rozwiązania polega na zaprojektowaniu wielopoziomowych, zadaszonych trybun wyłącznie w części wschodniej stadionu – w ten sposób otwarto interesujące kierunki widokowe zorientowane na sylwetkę Manhattanu, trzymając jednocześnie swoisty bałagan krajobrazowy wschodniej części wyspy za plecami obserwatorów (McKee B. 2012).

4. PODSUMOWANIE

Wyspy położone w granicach administracyjnych miasta pełniły historycznie specyficzne funkcje dla których fizyczna, terytorialna izolacja stanowiła sprzyjający lub wręcz konieczny warunek lokalizacji. W badanych przypadkach wysp położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Manhattanu, ich pierwotne funkcje wygasły lub uległy znaczącym modyfikacjom, uwalniając atrakcyjne tereny do ponownego zagospodarowania⁴². Przeznaczenie cennych inwestycyjnie terenów, na cele publicznie dostępnych przestrzeni rekreacyjnych i parkowych wpisuje się w konsekwentnie realizowaną politykę przestrzenną Nowego Jorku poprawy bilansu i jakości terenów zieleni urządzonej miasta. Poza wysokim poziomem realizowanych projektów w warstwie funkcjonalnej i estetycznej na uwagę zasługuje aspekt krajobrazowy badanych przedsięwzięć. Równocześnie z bezpośrednim odniesieniem do lokalnych uwarunkowań krajobrazowych zjawisko wykracza poza lokalny kontekst, budując strukturę cennych powiązań widokowych w skali miasta. Działania te w konsekwencji zapewniają wizualną integralność Nowego Jorku oraz pozwalają docenić jego niezwykły zasób kulturowy w zakresie charakterystycznych sylwet, panoram i dominant wysokościowych.

BIBLIOGRAPHY

- Ballou H., Jackson K. 2007. *Robert Moses and the Modern City. The transformation of New York*. W.W.Norton & Company. New York-London. ISBN: 978-0-393-73206-1.
- Ballou H. 2012. *The Greatest Grid. The Master Plan of Manhattan 1811-2011*. Museum of the City of New York and Columbia University Press 2012. New York. ISBN: 978-0-231-15990-6.
- Gadomska W. 2009. *Zieleń w przestrzeni publicznej Manhattanu*, [In:] *Zieleń w przestrzeni publicznej miast: funkcja - kreacja - identyfikacja*, eds. E. Oleksiejuk, A. Jankowska, Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych, Toruń, s. 97-108.
- Gadomska W. 2010. *Hadson River Park - współczesny park nad rzeką*, [In:] *Horyzonty architektury krajobrazu - język architektury krajobrazu*, eds. B. Szulczewska, M. Szumański, Wydawnictwo Wieś Jutra. Warszawa, s. 116-121.
- Gadomska W. 2014. *Humanizacja postindustrialnej przestrzeni miejskiej – przykład nowojorskiego parku High Line jako udanej rewitalizacji dawnej linii kolejowej*. *Humanistyka i Przyrodoznawstwo*. Olsztyn, s. 535-545.
- Gadomska W. 2017. *Governors Island: a new park in New York*. *Technical Transactions*, Vol. 4/2017, s. 15-26.
- Gadomska W. 2018. *Modern park as a result of urban space recycling*. *Technical Transactions*, Vol. 10/2018, s. 5-21.
- Hill J. 2011. *New York City architecture*, W.W.Norton & Company, New York-London. ISBN: 978-0-393-73326-6.

⁴¹ Intencjonalność ukierunkowania otwarć i zamknięć widokowych jest szczególnie czytelna w przypadku zrealizowanego stadionu. Zastąpił on wyeksploatowany stadion o tradycyjnych rozwiązaniach architektonicznych zbudowany w latach trzydziestych ubiegłego wieku, którego modernizacja byłaby nieracjonalna.

⁴² Jedną z takich funkcji było więziennictwo – o malejącej skali zjawiska penalizacji może świadczyć fakt zamknięcia 13 stanowych więzień w Nowym Jorku w latach 2011 – 2015 i nadania im nowych, miejskich funkcji.

- Homberger E. 2016. *The Historical Atlas of New York City*. St. Martin's Griffin. New York. ISBN: 978-1-250-09806-1.
- Jacobs J. 2014. *Śmierć i życie wielkich miast Ameryki*. Fundacja Centrum Architektury. Warszawa. ISBN: 978-83-937716-3-9.
- Koolhaas R. 2013. *Deliryczny Nowy Jork. Karakter*. Kraków. ISBN: 978-83-62376-39-1.
- Kosiński W. (a). 2012. *The garden of memory of immigrants below the Statue of Liberty - conditions, contexts, realization*, Technical Transactions, Vol. 2-A/2012, s. 183-201.
- Kosiński W. (b). 2012. *Sixty parks in Manhattan - the network of social life*, Technical Transactions, Vol. 7-A/2012, s. 163-151.
- La Farge A. 2012. *On the High Line*. Thames & Hudson. New York. ISBN: 978-0-500-29020-0.
- Lerner J. 2015. *Treasure island*, Landscape Architecture Magazine, Vol. 6/2015, s. 102-123.
- Lynn R., Morrone F. 2013. *New York City Urban Landscapes*. W.W.Norton & Company. New York-London. ISBN: 978-0-393-73357-0.
- Margolies J. 2017. *Game on*, Landscape Architecture Magazine, Vol. 8/2017, s. 120-143.
- Mazga-Górecka M. 2016. *Krajobraz to potężne medium - Thomas Woltz*, Architektura - Murator, Vol. 6/2016, s. 32-42.
- McKee B. 2012. *The 2012 ASLA professional awards*, Landscape Architecture Magazine, Vol. 9/2012, s. 118-163.
- McKee B. 2015. *Bay q&a*, Landscape Architecture Magazine, Vol. 3/2015, s. 150-155.
- Reut J. (a). 2015. *Degree of difficult*, Landscape Architecture Magazine, Vol. 4/2015, s. 126-137.
- Reut J. (b). 2015. *The leading edge*, Landscape Architecture Magazine, Vol. 4/2015, s. 119-125.

AUTHOR'S NOTE

Wiesława Gadomska – architect, graduated from the Faculty of Architecture, Gdańsk University of Technology. She has been working at the Chair of Landscape Architecture of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn since 2000 (adjunct since 2008). Author of many articles in the field of urban studies and landscape architecture. Her current research interests comprise the management of cultural landscape in different scales and spatial contexts. She investigates urban areas, rural settings, and areas with valuable landscape qualities.

O AUTORZE

Wiesława Gadomska - architekt, absolwentka Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej. Od 2000 r. pracuje w Katedrze Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (od 2008 r. na stanowisku adiunkta). Autorka wielu publikacji z zakresu urbanistyki i architektury krajobrazu. Obecnie prowadzone działania naukowe dotyczą kształtowania krajobrazu kulturowego w różnych skalach i kontekstach przestrzennych. Obejmują tereny zurbanizowane, układy ruralistyczne, obszary o cennych walorach krajobrazowych.

Contact | Kontakt: wieslawa.gadomska@uwm.edu.pl